חוברת מורה · יחידה 1: אירופה במאה ה־19 · חלק ב׳

היסטוריה בסרטונים – 3 מערכי שיעור מלאים לסרטונים, עם תשובות, מחוונים והתאמות

מהדורה למורה – עם תשובות

45 דק׳ לכל שיעור

יצרה: רוית ראש בן ישי

תוכן החוברת

1. **מהפכה או חקיקה? שתי דרכי הסוציאליזם** – ❓ איזו דרך הציע הסוציאליזם לפתרון מצוקת הפועלים – מהפכה או שינוי הדרגתי – ומה ההבדל בין השתיים?
   הסרטון: סוציאליזם ב-3 דקות: כל מה שצריך לבגרות 🎬 · youtube.com/watch?v=00u6QrRGyxE
2. **שני קולות, שני מסמכים: מרקס מול ברנשטיין** – ❓ מה ההבדל בין הקריאה למהפכה לבין הקריאה לשינוי הדרגתי, וכיצד הוא נשמע במקורות של התקופה עצמה?
   הסרטון: מסע בזמן לסוציאליזם · youtube.com/watch?v=egfkie9nd6s
3. **ילדים במפעל: ועדת חקירה בפרלמנט** – ❓ איך השפיעה המהפכה התעשייתית על חייהם של ילדים, ומה שינו המאבקים והחוקים שבאו בעקבותיה?
   הסרטון: ילדים במסע בזמן בעקבות הסוציאליזם · youtube.com/watch?v=96Ljp_HAu1I

דפי הצפייה לתלמידים נמצאים בקבצים נפרדים (PDF ו־Word) – אחד לכל סרטון.

5. מהפכה או חקיקה? שתי דרכי הסוציאליזם

? איזו דרך הציע הסוציאליזם לפתרון מצוקת הפועלים – מהפכה או שינוי הדרגתי – ומה ההבדל בין השתיים? · הסרטון: סוציאליזם ב-3 דקות: כל מה שצריך לבגרות 🎬

מהדורה למורה

הסרטון מסכם את נושא הסוציאליזם לקראת הבגרות. הוא פותח במהפכה התעשייתית ובשלושת התהליכים – תיעוש, מיכון ועיור – ומציג נער ואחותו העובדים שעות ארוכות במפעל טקסטיל, מול בעל המפעל. מכאן הוא מסביר את היווצרות שני המעמדות, הבורגנות והפרולטריון, ואת התחושה של ניצול. הסוציאליזם מוצג כמגוון השקפות שביקשו חברה צודקת, בשתי דרכים: הסוציאליזם המהפכני (מרקס ואנגלס, מלחמת מעמדות, מהפכת הפרולטריון, האינטרנציונל) והסוציאל־דמוקרטיה (שינוי הדרגתי בחקיקה, מסים, איגודים מקצועיים וחקיקה סוציאלית).

🎯 מטרות

- התלמידים יסבירו את הרקע להופעת הסוציאליזם: המהפכה התעשייתית ומצוקת הפועלים.
- התלמידים יגדירו את המושגים בורגנות, פרולטריון, אמצעי ייצור ומלחמת מעמדות.
- התלמידים ישוו בין הסוציאליזם המהפכני לסוציאל־דמוקרטיה לפי מטרה, דרך ותוצאה.
- התלמידים יציגו טיעונים בעד ונגד כל דרך בוויכוח מובנה.

🔑 מושגים

סוציאליזם	מגוון השקפות עולם שצמחו במאה ה־19 ושאפו לחברה צודקת ושוויונית יותר, לצמצום הפערים ולשיפור מצב הפועלים.
בורגנות	המעמד בעל ההון: בעלי מפעלים, סוחרים ובנקאים, שהחזיקו באמצעי הייצור.
פרולטריון	מעמד הפועלים השכירים, שאין בבעלותם אמצעי ייצור והם מוכרים את עבודתם תמורת שכר.
אמצעי ייצור	כל מה שדרוש לייצור: מפעלים, מכונות, קרקע וחומרי גלם.
מלחמת מעמדות	לפי מרקס, ההיסטוריה היא מאבק מתמיד בין מעמד ששולט באמצעי הייצור לבין מעמד מנוצל.
סוציאליזם מהפכני (מרקסיזם)	הדרך של מרקס ואנגלס: מהפכה של הפרולטריון, העברת אמצעי הייצור לבעלות משותפת וחלוקה שוויונית.
סוציאל־דמוקרטיה	סוציאליזם הדרגתי וחוקתי: שינוי באמצעות בחירות, חקיקה, מסים ואיגודים מקצועיים, בלי לבטל את הבעלות הפרטית.
חקיקה סוציאלית	חוקים לרווחת העובדים והחלשים: ביטוח בריאות, הגבלת שעות עבודה, איסור עבודת ילדים, פנסיה ודמי אבטלה.

🕰️ תאריכים

1848 מרקס ואנגלס מפרסמים את 'המניפסט הקומוניסטי' · **1864** ייסוד האינטרנציונל הראשון בלונדון · **1883** חוק ביטוח הבריאות לעובדים בגרמניה

⏱️ מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים

0–5	**פתיחה**	'יום במפעל' – תרחיש (ראו פתיחה).
5–8	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
8–13	**צפייה**	צפייה ומילוי טבלת השוואה: מהפכני / דמוקרטי.
13–19	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות.
19–33	**משימה פעילה**	ויכוח מובנה: 'מהפכה או חקיקה?' – שתי קבוצות ושופטים.
33–40	**שאלת בגרות**	שאלת השוואה וכתיבה לפי מחוון.
40–45	**סיכום וכרטיס יציאה**	טבלת השוואה סופית וכרטיס יציאה.

פתיחה: יום במפעל

מקריאים תרחיש: 'השעה 5:30 בבוקר במנצ׳סטר, 1840. נער בן 14 ואחותו בת 11 יוצאים למפעל הטקסטיל. הם יחזרו בשמונה בערב. אם ייפצעו מהמכונה – לא יקבלו שכר'. שואלים: מה הייתם רוצים לשנות? ואיך – בכוח, או בשכנוע ובחוקים? רושמים את התשובות בשני טורים, בלי להכריע.

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: מהפכה או חקיקה? שתי דרכי הסוציאליזם

יחידה 1 · אירופה במאה ה־19 · ? איזו דרך הציע הסוציאליזם לפתרון מצוקת הפועלים – מהפכה או שינוי הדרגתי – ומה ההבדל בין השתיים?

מהדורה למורה

הסרטון: סוציאליזם ב-3 דקות: כל מה שצריך לבגרות

⏱ 3:21 דקות · youtube.com/watch?v=00u6QrRGyxE

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. הסוציאליזם הוא רעיון אחד ואחיד.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – זה מגוון השקפות, עם שתי דרכים מרכזיות.**

2. מרקס האמין שהשינוי יבוא בהדרגה, בעזרת חוקים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – מרקס דיבר על מהפכה של הפרולטריון.**

3. הסוציאל־דמוקרטיה ביקשה לבטל לגמרי את הבעלות הפרטית על המפעלים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – המפעל נשאר בבעלות פרטית, והמדינה מתערבת לתיקון.**

4. איסור עבודת ילדים הוא דוגמה לחקיקה סוציאלית.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון.**

👀 **במהלך הצפייה – שימו לב:**

- שלושת התהליכים שבתחילת הסרטון.
- שני המעמדות ומה מאפיין כל אחד.
- מה טוענים מרקס ואנגלס על ההיסטוריה.
- מה תפקיד האינטרנציונל.
- אילו כלים משמשים את הסוציאל־דמוקרטיה.

⏸️ **אחרי הצגת שני המעמדות**: מדוע הפועלים, שהיו רוב האוכלוסייה, היו חלשים כל כך?

⏸️ **אחרי הדרך המהפכנית**: מה פירוש 'כל אדם כפי יכולתו, לכל אדם כפי צרכיו'?

⏸️ **אחרי החקיקה הסוציאלית**: אילו מהחוקים שהוזכרו קיימים גם היום?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מי היו בעלי אמצעי הייצור?

א. הפרולטריון | **ב. הבורגנות** | ג. האיכרים

2. איזו דרך הציעו מרקס ואנגלס?

א. חקיקה הדרגתית | ב. חזרה לחקלאות | **ג. מהפכה של הפרולטריון**

ד. שלטון של מלך

3. איזה מהבאים הוא כלי של הסוציאל־דמוקרטיה?

א. איגודים מקצועיים וחקיקה סוציאלית | ב. ביטול הבחירות

ג. מלחמה בין מדינות

רגיל

1. הסבירו מהי 'מלחמת מעמדות' לפי מרקס.

✔ **לפי מרקס, לאורך ההיסטוריה התנהל מאבק בין מעמד השולט באמצעי הייצור לבין מעמד מנוצל שעובד בשבילו. במאה ה־19 זה המאבק בין הבורגנות בעלת המפעלים לבין הפרולטריון, והוא יסתיים במהפכת הפועלים.**

2. כיצד מסייעים המסים לצמצום הפערים לפי הסוציאל־דמוקרטיה?

✔ **המדינה גובה מסים, בעיקר ממי שיש לו יותר, ומשתמשת בכסף לשירותים ולקצבאות לחלשים – ביטוח בריאות, פנסיה, דמי אבטלה, חינוך – וכך משפרת את מצבם בלי לבטל את הבעלות הפרטית.**

3. מה היה האינטרנציונל ומה הייתה מטרתו?

✔ **ארגון בין־לאומי של פועלים וסוציאליסטים שנוסד ב־1864 בלונדון, ומטרתו לאחד את הפועלים בכל המדינות במאבק משותף, מתוך תפיסה שאינטרס הפועלים חוצה גבולות.**

אתגר

1. השוו בין הסוציאליזם המהפכני לסוציאל־דמוקרטיה לפי שני תבחינים: הדרך לשינוי והיחס לבעלות הפרטית.

✔ הדרך: המהפכני – מהפכה אלימה של הפרולטריון והפלת הסדר הקיים; הדמוקרטי – שינוי הדרגתי בבחירות, בחקיקה ובמסים. בעלות: המהפכני – ביטול הבעלות הפרטית על אמצעי הייצור והעברתם לבעלות משותפת; הדמוקרטי – הבעלות הפרטית נשמרת, והמדינה מתערבת כדי למתן את הפערים.

2. מדוע לדעתכם רעיון 'אחדות הפועלים בעולם' התנגש ברעיון הלאומיות שהתחזק באותה תקופה?

✔ הסוציאליזם המהפכני ראה במעמד את הזהות העיקרית, וטען שלפועל צרפתי ולפועל גרמני אינטרס משותף נגד הבורגנות. הלאומיות ראתה בלאום את הזהות העיקרית, וחיברה פועל ובעל מפעל מאותו עם. במבחן מלחמת העולם הראשונה רוב הפועלים התגייסו לצבאות מדינותיהם – הלאומיות גברה.

ג ⚖ דיון משימה פעילה: ויכוח בכיכר העיר, 1870: מהפכה או חקיקה?

הכיתה מתחלקת לשתי קבוצות – 'המהפכנים' ו'הסוציאל־דמוקרטים' – וקבוצת שופטים קטנה. כל קבוצה מכינה נאום ותשובות לקבוצה השנייה, על סמך הסרטון ועל סמך טבלת ההשוואה.

1. כל קבוצה כותבת שלושה טיעונים בעד הדרך שלה (5 דקות).

✔ מהפכנים: המצב קשה מכדי לחכות; בעלי ההון שולטים גם בפוליטיקה ולא יוותרו; רק שינוי יסודי יבטל את הניצול. דמוקרטים: מהפכה גובה דם ועלולה להוביל לדיקטטורה; חוקים כבר משפרים את המצב; אפשר לזכות ברוב בבחירות.

2. כל קבוצה מנבאת טיעון אחד של הצד השני ומכינה לו תשובה.

✔ למשל, לטענת 'מהפכה מסוכנת' עונים המהפכנים: 'גם המצב הקיים הורג פועלים במפעלים'.

3. נאומי פתיחה של דקה וחצי לכל צד, ואחריהם סבב תגובות.

✔ להקפיד על הקשבה ועל שפה מכבדת.

4. השופטים מכריעים לפי איכות הטיעונים (לא לפי הדעה האישית) ומנמקים.

✔ השופטים צריכים להתייחס לתבחינים: דרך, מחיר, תוצאה צפויה.

שאלה בסגנון בגרות

1. הצג שתי דרכים שהציע הסוציאליזם לפתרון מצוקת הפועלים, והסבר הבדל אחד ביניהן.

✔ דרך ראשונה – הסוציאליזם המהפכני (מרקסיזם): לפי מרקס ואנגלס ההיסטוריה היא מלחמת מעמדות; הפרולטריון יפתח במהפכה נגד הבורגנות, ישתלט על אמצעי הייצור ויחלק את ההון בשוויון. דרך שנייה – הסוציאל־דמוקרטיה: שינוי הדרגתי במסגרת החוק – הקמת מפלגות פועלים, השתתפות בבחירות, איגודים מקצועיים, מסים וחקיקה סוציאלית (ביטוח בריאות, איסור עבודת ילדים, הגבלת שעות). הבדל: המהפכנים ביקשו לבטל את הבעלות הפרטית על אמצעי הייצור במהפכה, ואילו הסוציאל־דמוקרטים השאירו אותה והסתפקו בהתערבות המדינה לצמצום פערים.

כרטיס יציאה · מהפכה או חקיקה? שתי דרכי הסוציאליזם

1. מהו פרולטריון?

✔ **מעמד הפועלים השכירים שאין בבעלותם אמצעי ייצור.**

2. ציינו דוגמה אחת לחקיקה סוציאלית.

✔ **ביטוח בריאות / איסור עבודת ילדים / פנסיה / דמי אבטלה / הגבלת שעות עבודה.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
הצגת הדרך המהפכנית	4
הצגת הדרך הדמוקרטית	4
ציון הבדל	2
הסבר ההבדל בעזרת שתי הדרכים	6

סיכום

משלימים יחד טבלת השוואה סופית (מטרה, דרך, בעלות, דמויות/מוסדות) ומשווים לתשובות שנרשמו בפתיחה בשני הטורים.

התאמה לעולים

במאה ה־19 הפועלים עבדו קשה מאוד. השכר היה נמוך. בעלי המפעלים היו עשירים. הסוציאליסטים רצו חברה צודקת. יש שרצו מהפכה. יש שרצו לשנות בעזרת חוקים.

פועל – עובד במפעל · **מעמד** – קבוצה בחברה · **שכר** – כסף על עבודה · **מהפכה** – שינוי גדול ומהיר בכוח · **חוק** – כלל שהמדינה קובעת · **מס** – כסף שמשלמים למדינה

התאמות לחנ"מ

- טבלת השוואה עם שתי עמודות וסמלים (✊ מהפכה, 📜 חוק) ומשפטים לגזירה והדבקה.
- בוויכוח: תפקיד מוגדר עם כרטיס טיעון מוכן להקראה.
- שאלות בחירה מתוך שתיים במקום שאלות פתוחות.
- מילון מושגים מאויר: בורגנות/פרולטריון.

לוודא:

- הסיסמה 'מכל אחד לפי יכולתו, לכל אחד לפי צרכיו' נוסחה בידי מרקס ב־1875 (ביקורת תוכנית גותה) – בסרטון היא מוצגת כחלק מהעיקרון הכללי.
- חוק ביטוח הבריאות של ביסמרק – 1883.
- בתוכנית הלימודים לעיתים הסוציאליזם המהפכני מכונה גם 'קומוניזם' – כדאי להבהיר את ההבחנה בין רעיון מרקס לבין המשטר הקומוניסטי שקם ב־1917.

6. שני קולות, שני מסמכים: מרקס מול ברנשטיין

? מה ההבדל בין הקריאה למהפכה לבין הקריאה לשינוי הדרגתי, וכיצד הוא נשמע במקורות של התקופה עצמה? · הסרטון: מסע בזמן לסוציאליזם

מהדורה למורה

הסרטון לוקח את הצופים למסע בזמן לאנגליה של המהפכה התעשייתית: מעבר מעבודת כפיים בבית למכונות ולמפעלים, הגירה לעיר, ופער בין בעלי המפעלים העשירים לפועלים – ובהם ילדים – שעבדו שעות ארוכות והרגישו מנוצלים ושקופים. הוא מציג את קריאתם של מרקס ואנגלס לאחדות הפועלים ולמהפכה שתיצור חברה שוויונית, ולצידה את הדרך ההדרגתית – חוקים, מסים על העשירים ושירותים ציבוריים. לבסוף הוא מראה את ההישגים: איגודי עובדים, הפגנות, ביטול עבודת ילדים, ביטוח בריאות ופנסיה, ומשאיר לצופים את השאלה: מהפכה או צעדים קטנים?

מטרות

- התלמידים ינתחו שני מקורות (בעיבוד) המייצגים את שתי דרכי הסוציאליזם.
- התלמידים יזהו במקור מושגים: פרולטריון, בורגנות, מהפכה, רפורמה.
- התלמידים יסבירו כיצד מאבקי הפועלים הובילו להישגים ממשיים.
- התלמידים יגבשו עמדה מנומקת על הדרך המועדפת לשינוי חברתי.

מושגים

המניפסט הקומוניסטי חיבור של מרקס ואנגלס (1848) שקרא לפועלים להתאחד ולפתוח במהפכה נגד הבורגנות.

רוויזיוניזם (ברנשטיין) 'עדכון' של המרקסיזם בידי אדוארד ברנשטיין: הקפיטליזם אינו קורס, ולכן יש לשפר את מצב הפועלים בהדרגה בבחירות ובחקיקה.

רפורמה שינוי הדרגתי ומתוכנן במסגרת החוק, בניגוד למהפכה.

איגוד מקצועי ארגון של עובדים באותו ענף, הפועל יחד – במשא ומתן ובשביתות – לשיפור השכר ותנאי העבודה.

שביתה הפסקת עבודה מאורגנת של עובדים כאמצעי לחץ על המעסיק.

מדינת רווחה מדינה הדואגת לאזרחיה באמצעות שירותים ציבוריים וקצבאות – בריאות, חינוך, פנסיה – הממומנים ממסים.

תאריכים

1848 פרסום 'המניפסט הקומוניסטי' · **1875** ייסוד המפלגה הסוציאל־דמוקרטית הגרמנית המאוחדת · **1899** ברנשטיין מפרסם את ספרו על סוציאליזם הדרגתי

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–5	**פתיחה**	'שני כפתורים' (ראו פתיחה).
5–8	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
8–13	**צפייה**	צפייה; רישום 'מי אמר מה' בשני צבעים.
13–19	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות.

33–19	**משימה פעילה**	ניתוח שני מקורות מעובדים – מרקס ואנגלס מול ברנשטיין – בזוגות.
40–33	**שאלת בגרות**	שאלת מקור והשוואה, כתיבה ובדיקה.
45–40	**סיכום וכרטיס יציאה**	'קו הדעות' בכיתה וכרטיס יציאה.

פתיחה: שני כפתורים

מציירים על הלוח שני כפתורים: 🟡 'שינוי עכשיו – הכול בבת אחת, אבל בסיכון גדול' ו־🟢 'שינוי איטי – בטוח יותר, אבל לוקח שנים'. מציגים בעיה: 'בבית הספר אין מספיק מקום לכולם בהפסקה'. כל תלמיד/ה בוחר/ת כפתור ומנמק/ת במשפט. מגלים שזו בדיוק השאלה שחילקה את הסוציאליסטים.

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: שני קולות, שני מסמכים: מרקס מול ברנשטיין

יחידה 1 · אירופה במאה ה־19 · ❓ מה ההבדל בין הקריאה למהפכה לבין הקריאה לשינוי הדרגתי, וכיצד הוא נשמע במקורות של התקופה עצמה?

מהדורה למורה

הסרטון: מסע בזמן לסוציאליזם

⏱️ 2:06 דקות · youtube.com/watch?v=egfkie9nd6s

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. גם ילדים עבדו במפעלים במאה ה־19.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון.**

2. מרקס ואנגלס קראו לפועלים להתאחד.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – 'פועלי כל העולם, התאחדו'.**

3. הסוציאליסטים ההדרגתיים התנגדו לגביית מסים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – הם רצו מסים על העשירים כדי לממן שירותים לכולם.**

4. מאבקי הפועלים לא הביאו לשום שינוי.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – הושגו איגודים, ביטול עבודת ילדים, ביטוח בריאות ופנסיה.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- איך מתוארת ההרגשה של הפועלים.
- מה מבטיחים מרקס ואנגלס.
- מה מציעה הקבוצה השנייה.

- אילו הישגים מוצגים בסוף.
- השאלה שהסרטון משאיר לצופים.

⏸ **אחרי תיאור הפועלים**: מה פירוש 'להרגיש שקוף'? למה זה מרגיש כמו ניצול?

⏸ **אחרי הצגת הדרך ההדרגתית**: מה יכול לשכנע בעל מפעל לקבל חוקים כאלה?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מה דרשו מרקס ואנגלס?

א. מהפכה ואחדות הפועלים | ב. חזרה לכפר | ג. שלטון של בעלי המפעלים

2. מה הוא איגוד עובדים?

א. מפעל חדש | ב. בית ספר | **ג. קבוצה של עובדים שמגינה על זכויותיהם** | ד. חוק נגד מסים

3. איזה מהבאים הוא הישג של מאבקי הפועלים?

א. הארכת שעות העבודה | **ב. ביטוח בריאות ופנסיה** | ג. העסקת ילדים

רגיל

1. הסבירו מדוע הרגישו הפועלים מנוצלים.

✔ **הם עבדו שעות ארוכות מאוד בשכר נמוך ובתנאים קשים, גם ילדים, בעוד בעלי המפעלים התעשרו מעבודתם; לא היו להם ביטחון וזכויות, והם הרגישו שאיש אינו מתחשב בהם.**

2. מה הקשר בין מסים לבין שירותים ציבוריים לפי הדרך ההדרגתית?

✔ **המדינה גובה מסים, בעיקר מהעשירים, וממנים בהם שירותים לכולם – בתי חולים, חינוך, פנסיה – וכך משפרים את חיי החלשים בלי מהפכה.**

3. כיצד פעלו האיגודים המקצועיים?

✔ **העובדים התארגנו יחד, ניהלו משא ומתן עם המעסיקים, הפגינו ושבתו, ודרשו שכר הוגן, קיצור שעות העבודה ותנאים בטוחים.**

אתגר

1. ברנשטיין כתב כמחצית המאה אחרי המניפסט. מה השתנה בעולם שגרם לו לחשוב שמהפכה אינה הכרחית?

✔ **בסוף המאה ה־19 הקפיטליזם לא קרס כפי שצפה מרקס; זכות הבחירה התרחבה, מפלגות פועלים נכנסו לפרלמנטים, נחקקו חוקים סוציאליים (כמו ביטוח בריאות בגרמניה) ומצב חלק מהפועלים השתפר. לכן נראה היה שאפשר להשיג שינוי בדרכים דמוקרטיות.**

2. חוו דעה: איזו דרך הוכחה כיעילה יותר בטווח הארוך? נמקו בעזרת ידע היסטורי.

✔ **תשובה פתוחה. נימוק אפשרי: הדרך ההדרגתית הביאה במדינות רבות במערב אירופה למדינת רווחה בלי מלחמת אזרחים, ואילו הניסיון המהפכני ברוסיה (1917) הוביל למשטר קומוניסטי טוטליטרי שדיכא חירויות. מנגד, יש שיטענו שבלי האיום המהפכני השליטים לא היו מסכימים לרפורמות. נדרשת עמדה ונימוק.**

ג 📜 ניתוח מקור משימה פעילה: שני מסמכים – שתי דרכים

קוראים בזוגות שני מקורות קצרים בעיבוד חופשי ומשווים ביניהם בטבלה.

מקורות: עיבוד חופשי מתוך 'המניפסט הקומוניסטי' (מרקס ואנגלס, 1848) ומתוך ספרו של אדוארד ברנשטיין על הסוציאליזם ההדרגתי (1899)

מקור א (מרקס ואנגלס): כל תולדות החברה הן תולדות מאבקי מעמדות. החברה שלנו מתפצלת לשני מחנות: הבורגנות והפרולטריון. הפועלים לא יכולים לשפר את מצבם בלי להפיל את הסדר הקיים כולו. יזדעזעו בעלי השלטון מפני המהפכה! לפועלים אין מה להפסיד מלבד כבליהם. פועלי כל העולם – התאחדו!

מקור ב (ברנשטיין): המציאות לא התפתחה כפי שנחזה. מעמד הביניים לא נעלם, והקריסה הגדולה לא הגיעה. לכן איננו צריכים לחכות להתמוטטות. עלינו לפעול כבר עכשיו – בבחירות, בפרלמנט, באיגודים ובחוקים – ולשפר צעד אחר צעד את חיי הפועלים. הדרך היא העיקר.

1. סמנו בכל מקור את המשפט המרכזי שמבטא את הדרך שלו.

✔ **מקור א: 'פועלי כל העולם – התאחדו!' / 'בלי להפיל את הסדר הקיים'. מקור ב: 'לשפר צעד אחר צעד'.**

2. מלאו טבלה: מי הכותב? מה הבעיה? מה הפתרון? באילו אמצעים?

✔ **א: מרקס ואנגלס; ניצול הפרולטריון; מהפכה; אחדות הפועלים בכל העולם. ב: ברנשטיין; מצוקת הפועלים; שינוי הדרגתי; בחירות, פרלמנט, איגודים, חוקים.**

3. מצאו במקור א שני מושגים מרכזיים והסבירו אותם.

✔ **מאבק מעמדות; בורגנות; פרולטריון; מהפכה – עם הגדרות.**

4. מה הסיבה שמביא ברנשטיין לשינוי הדרך? מה בעצם הוא 'מתקן' אצל מרקס?

✔ **התחזית של מרקס לא התממשה (אין קריסה, מעמד הביניים קיים) – לכן אין צורך במהפכה, ואפשר לשפר בתוך המערכת.**

🎓 שאלה בסגנון בגרות

1. על סמך שני המקורות ועל סמך מה שלמדת, השווה בין שתי הדרכים של הסוציאליזם לפי תבחין אחד, והסבר מדוע לדעת ברנשטיין אין צורך במהפכה.

✔ **תבחין: הדרך לשינוי. במקור א מרקס ואנגלס טוענים שאין אפשרות לשפר את מצב הפועלים בלי להפיל את הסדר הקיים, וקוראים למהפכה של הפרולטריון המאוחד נגד הבורגנות. במקור ב ברנשטיין מציע שינוי הדרגתי באמצעים דמוקרטיים – בחירות, פרלמנט, איגודים וחוקים – בתוך הסדר הקיים. לדעת ברנשטיין אין צורך במהפכה, כי המציאות לא התפתחה לפי תחזית מרקס: הקפיטליזם לא קרס ומעמד הביניים לא נעלם, ובינתיים התברר שאפשר לשפר את חיי הפועלים בחקיקה ובהתארגנות.**

כרטיס יציאה · שני קולות, שני מסמכים: מרקס מול ברנשטיין

1. מה הסיסמה המפורסמת של המניפסט הקומוניסטי?

✔ **'פועלי כל העולם – התאחדו!'**

2. מה הציע ברנשטיין במקום מהפכה?

✔ **שינוי הדרגתי בבחירות, בפרלמנט, באיגודים ובחקיקה.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
ציון תבחין השוואה	2
הצגת הדרך המהפכנית לפי מקור א	3
הצגת הדרך ההדרגתית לפי מקור ב	3
הסבר נימוקו של ברנשטיין בעזרת המקור	4

סיכום

'קו הדעות': מותחים קו דמיוני בכיתה מ'מהפכה' ועד 'רפורמה'. כל תלמיד/ה נעמד/ת במקום המתאים לדעתו/ה ושלושה מנמקים בעזרת אחד המקורות.

התאמה לעולים

במאה ה־19 פועלים וילדים עבדו קשה. מרקס אמר: צריך מהפכה. ברנשטיין אמר: אפשר לשנות לאט, עם חוקים. הפועלים הקימו איגודים. נכתבו חוקים חדשים. ילדים הפסיקו לעבוד במפעלים.

לאט לאט – בהדרגה, צעד אחר צעד · **איגוד** – קבוצה של עובדים יחד · **הפגנה** – אנשים יוצאים לרחוב לדרוש משהו · **פנסיה** – כסף לאנשים זקנים שלא עובדים · **ביטוח בריאות** – עזרה בתשלום לרופא ולבית חולים · **מקור** – טקסט מהתקופה עצמה

התאמות לחנ"מ

- כל מקור מקוצר לשני משפטים עם המילים החשובות מודגשות.
- טבלת השוואה עם תשובות לבחירה (גזירה והדבקה).
- כרטיסי סמל: ✊ מרקס, 📜 ברנשטיין.
- שאלה מנחה אחת לכל שלב במקום ארבעה שלבים.

לוודא:

- ספרו של ברנשטיין יצא ב־1899 (בתרגום לעברית ידוע לעיתים בשם 'הנחות היסוד של הסוציאליזם'); הניסוח במקור ב הוא עיבוד חופשי של רעיונותיו ולא ציטוט.
- שם ברנשטיין אינו מופיע בסרטון – הוא הוסף לשיעור כדי לתת 'קול' לדרך ההדרגתית.

7. ילדים במפעל: ועדת חקירה בפרלמנט

? איך השפיעה המהפכה התעשייתית על חייהם של ילדים, ומה שינו המאבקים והחוקים שבאו בעקבותיה? · הסרטון: ילדים במסע בזמן בעקבות הסוציאליזם

מהדורה למורה

בסרטון ילדים יוצאים למסע בזמן לאנגליה של המאה ה־19 ופוגשים עולם של מפעלים ועשן. הם מכירים את שני המעמדות – הבורגנות שבנתה את המפעלים ושלטה בהם, והפרולטריון שעבד שעות ארוכות בשכר נמוך. הם שומעים את מרקס ואנגלס הקוראים למהפכה למען חברה שוויונית, ואת מי שמציעים דרך של חוקים, מסים ושירותים ציבוריים – הסוציאליזם הדמוקרטי. בסוף הם רואים את ההישגים: איגודי עובדים חזקים, קיצור שעות העבודה, איסור עבודת ילדים, ביטוח בריאות, פנסיה ופיקוח על מחירים.

מטרות

- התלמידים יתארו את תנאי עבודתם של ילדים במפעלים במאה ה־19.
- התלמידים יסבירו כיצד חקיקה סוציאלית שינתה את המצב (חוקי המפעלים).
- התלמידים יציגו בהמחזה עמדות שונות של בעלי עניין: פועלים, בעל מפעל, רופא, מחוקק.
- התלמידים יקשרו בין מצוקת הפועלים לבין צמיחת הסוציאליזם הדמוקרטי.

מושגים

עבודת ילדים — העסקת ילדים, לעיתים מגיל צעיר מאוד, במפעלים ובמכרות בשעות ארוכות ובתנאים מסוכנים – תופעה נפוצה בתחילת התיעוש.

חוקי המפעלים — חוקים שנחקקו בבריטניה במאה ה־19 והגבילו את גיל העובדים ואת שעות העבודה, ומינו מפקחים.

ועדת חקירה פרלמנטרית — ועדה של חברי פרלמנט השומעת עדויות ובודקת נושא ציבורי כדי להמליץ על חקיקה.

סוציאליזם דמוקרטי — שאיפה לחברה צודקת יותר באמצעות חוקים, מסים ושירותים ציבוריים, ולא במהפכה.

איגוד מקצועי — ארגון עובדים הנאבק יחד על שכר, שעות ותנאי עבודה.

ביטחון סוציאלי — רשת הגנה של המדינה לאזרחים – ביטוח בריאות, פנסיה, דמי אבטלה.

תאריכים

1832 ועדת חקירה בפרלמנט הבריטי שומעת עדויות על עבודת ילדים · **1833** חוק המפעלים: איסור העסקת ילדים מתחת לגיל 9 במפעלי טקסטיל · **1847** 'חוק עשר השעות' מגביל את יום העבודה של נשים ונערים

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–5	**פתיחה**	'היום שלי ב־1830' (ראו פתיחה).
5–8	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
8–13	**צפייה**	צפייה; התלמידים עוקבים אחרי 'מה רואים הילדים במסע'.
13–18	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות.
18–35	**משימה פעילה**	המחזה: ועדת חקירה פרלמנטרית על עבודת ילדים (קבוצות תפקידים).

41–35	**שאלת בגרות**	כתיבת תשובה ובדיקה.
45–41	**סיכום וכרטיס יציאה**	'החוק שלנו' וכרטיס יציאה.

פתיחה: היום שלי ב־1830

משרטטים על הלוח שעון של 24 שעות. התלמידים ממלאים את 'היום שלהם' היום: בית ספר, הפסקות, חוגים, שינה. לצידו משרטטים יום של ילד בן 10 במפעל ב־1830: יציאה ב־5:30, עבודה עד 19:30 עם הפסקות קצרות. שואלים: מה חסר בשעון השני? מי צריך לדאוג שזה ישתנה?

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: ילדים במפעל: ועדת חקירה בפרלמנט

יחידה 1 · אירופה במאה ה־19 · ❓ איך השפיעה המהפכה התעשייתית על חייהם של ילדים, ומה שינו המאבקים והחוקים שבאו בעקבותיה?

מהדורה למורה

הסרטון: ילדים במסע בזמן בעקבות הסוציאליזם

⏱️ 2:17 דקות · youtube.com/watch?v=96Ljp_HAu1I

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. במאה ה־19 היו ילדים שעבדו במפעלים יותר מעשר שעות ביום.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה ✔ **נכון.**

2. כל הסוציאליסטים רצו מהפכה אלימה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – היו גם סוציאליסטים דמוקרטים שרצו שינוי בחוקים.**

3. איסור עבודת ילדים הושג בעקבות מאבקים וחקיקה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה ✔ **נכון.**

4. הפועלים התארגנו באיגודים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה ✔ **נכון.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- מה הילדים רואים כשהם 'נוחתים' במאה ה־19.
- מי הם שני המעמדות.
- מה מרקס ואנגלס אומרים ולמה.
- מה מציעה 'הקבוצה השנייה'.
- רשימת ההישגים בסוף.

⏸ **אחרי ההיכרות עם הבורגנות והפרולטריון**: אילו מילים בסרטון מתארות את הרגשת הפועלים?

⏸ **אחרי ההישגים**: איזה הישג הייתם בוחרים להשיג ראשון, אילו הייתם פועלים אז? למה?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מי היו הבורגנות?

א. העשירים בעלי המפעלים | ב. הילדים העובדים | ג. החקלאים בכפר

2. מה הייתה הדרך של הסוציאליזם הדמוקרטי?

א. מהפכה מהירה | **ב. חוקים, מסים ושירותים ציבוריים** | ג. סגירת כל המפעלים

3. איזה חוק חשוב נחקק בעקבות המאבקים?

א. חוק שמחייב ילדים לעבוד | ב. חוק שמבטל את בתי הספר

ג. חוק המגביל ואוסר עבודת ילדים | ד. חוק שמבטל את האיגודים

רגיל

1. מדוע העסיקו בעלי המפעלים ילדים?

✔ **ילדים קיבלו שכר נמוך מאוד, היו צייתנים ולא התארגנו, וגופם הקטן התאים לעבודות מסוימות במכונות ובמכרות. משפחות עניות נזקקו לשכרם כדי לשרוד.**

2. הסבירו כיצד שינתה החקיקה את מצב הילדים.

✔ **חוקי המפעלים קבעו גיל מינימום לעבודה, הגבילו את שעות העבודה של ילדים ונערים, חייבו שעות לימוד ומינו מפקחים שבדקו את המפעלים. בהדרגה עבודת הילדים צומצמה ונאסרה, וחינוך הפך לחובה.**

3. מה הייתה תרומת האיגודים המקצועיים?

✔ **הם איחדו את העובדים כך שיכלו ללחוץ על המעסיקים – במשא ומתן, בהפגנות ובשביתות – ולהשיג שכר הוגן יותר וקיצור שעות העבודה.**

אתגר

1. בעלי מפעלים טענו שאיסור עבודת ילדים יפגע במשפחות העניות ובתעשייה. בחנו את הטענה.

✔ **בטווח הקצר יש בה מידה של אמת: משפחות איבדו הכנסה ומפעלים שילמו יותר לעובדים מבוגרים. אך בטווח הארוך ילדים שלמדו הפכו לעובדים מיומנים ובריאים יותר, והחברה כולה התקדמה; לכן החקיקה לוותה בהדרגה ובחינוך חובה. התשובה צריכה להציג את שני הצדדים ולהכריע בנימוק.**

2. מה ההבדל בין דרכו של חבר פרלמנט שנאבק לחוק המפעלים לבין דרכם של מרקס ואנגלס?

✔ **חבר הפרלמנט פעל מתוך המערכת הקיימת – ועדות, עדויות וחקיקה – לתיקון עוול מסוים, בלי לשנות את הבעלות על המפעלים. מרקס ואנגלס סברו שתיקונים כאלה אינם מספיקים ושיש להפיל את הסדר כולו במהפכה.**

ג 🎭 משחק תפקידים משימה פעילה: ועדת חקירה, לונדון 1832

הכיתה הופכת לוועדת חקירה של הפרלמנט הבריטי, הדנה בשאלה: האם להגביל את עבודת הילדים במפעלים? כל קבוצה מקבלת כרטיס דמות ומכינה עדות של דקה.

טקסט מקורי – כרטיס עדות לדוגמה (בהשראת עדויות מהתקופה)

שמי תום, אני בן אחת עשרה. אני מתחיל לעבוד במפעל הכותנה לפני הזריחה וחוזר הביתה בחושך. אני מחבר חוטים שנקרעו במכונה, ולפעמים אני כמעט נרדם בעמידה. מי שמאחר – מקבל קנס מהשכר. אחותי הקטנה עובדת לידי. אני רוצה ללמוד לקרוא, אבל אין לי זמן. אמא אומרת שבלי השכר שלנו לא יהיה לחם בבית.

1. חלקו תפקידים: ילד/ה עובד/ת, הורה, בעל/ת מפעל, רופא/ה, נציג/ת איגוד, חברי הוועדה.

✔ **כרטיסי הדמות צריכים לכלול אינטרס ברור לכל דמות.**

2. כל קבוצה כותבת עדות של דקה מנקודת המבט של הדמות, על סמך הסרטון וכרטיס הדמות.

✔ **ילד/ה – עייפות, סכנה, רצון ללמוד; הורה – צורך בשכר; בעל/ת מפעל – תחרות, עלויות; רופא/ה – נזק בריאותי; נציג/ת איגוד – שכר הוגן למבוגרים.**

3. חברי הוועדה שואלים כל עד/ה שאלה אחת.

✔ **שאלות טובות: 'מה יקרה אם...?', 'איזו הוכחה יש לך?'.**

4. הוועדה מצביעה ומנסחת המלצה לחוק: גיל מינימום, מספר שעות, פיקוח.

✔ **השוו את ההמלצה לחוק האמיתי מ־1833: איסור מתחת לגיל 9 במפעלי טקסטיל, הגבלת שעות לילדים ומינוי מפקחים.**

🎓 שאלה בסגנון בגרות

1. הסבר כיצד התמודדה החברה הבריטית במאה ה־19 עם בעיית עבודת הילדים, והצג גישה אחת של הסוציאליזם לפתרון מצוקת הפועלים.

✔ **ההתמודדות: בעקבות עדויות על תנאים קשים, הפרלמנט הבריטי הקים ועדות חקירה וחוקק את חוקי המפעלים – למשל חוק 1833 שאסר העסקת ילדים צעירים במפעלי טקסטיל, הגביל את שעות עבודתם ומינה מפקחים; בהמשך הוגבל יום העבודה ('חוק עשר השעות', 1847). גישה סוציאליסטית: הסוציאליזם הדמוקרטי ביקש לפתור את המצוקה בהדרגה, באמצעות חקיקה סוציאלית, מסים על העשירים, שירותים ציבוריים (בריאות, חינוך, פנסיה) ואיגודים מקצועיים – בלי מהפכה ובלי לבטל את הבעלות הפרטית.**

כרטיס יציאה · ילדים במפעל: ועדת חקירה בפרלמנט

1. ציינו שני הישגים של מאבקי הפועלים.

✔ **למשל: איסור עבודת ילדים, קיצור שעות העבודה, ביטוח בריאות, פנסיה, איגודים.**

2. מה ההבדל בין מהפכה לבין שינוי הדרגתי?

✔ **מהפכה – שינוי מהיר ובכוח של כל הסדר; הדרגתי – שינוי צעד אחר צעד בחוקים.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
תיאור הבעיה והחקיקה	4
דוגמה לחוק או למוסד (ועדה/מפקחים)	2
הצגת גישה סוציאליסטית	3
הסבר אמצעי הגישה ומטרתה	3

סיכום

כל קבוצה כותבת 'סעיף אחד בחוק שלנו' להגנה על ילדים, וקוראים יחד את 'החוק הכיתתי'. משווים לחוקים שהוזכרו בסרטון.

התאמה לעולים

במאה ה־19 ילדים עבדו במפעלים. הם עבדו הרבה שעות. הם לא למדו בבית ספר. אנשים נאבקו בשביל הילדים. הפרלמנט כתב חוקים חדשים. לאט לאט ילדים הפסיקו לעבוד והתחילו ללמוד.

ילד עובד – ילד שעובד במקום ללמוד · **פרלמנט** – המקום שבו כותבים חוקים · **עדות** – מה שאדם מספר על מה שקרה לו · **ועדה** – קבוצה שבודקת נושא · **מפקח** – אדם שבודק שעושים לפי החוק · **מאבק** – מלחמה בלי נשק על משהו חשוב

התאמות לחנ"מ

- תפקיד בהמחזה עם כרטיס טקסט קצר להקראה.
- שעון יום מוכן עם מדבקות 'עבודה/לימוד/שינה'.
- שאלות כן/לא על הסרטון.
- בנק מילים לכתיבת סעיף בחוק: 'ילדים מתחת לגיל __ לא יעבדו...'.

לוודא:

- פרטי חוק המפעלים 1833: איסור העסקה מתחת לגיל 9 במפעלי טקסטיל, הגבלה ל־9 שעות ביום לבני 9–13, ומינוי מפקחים – לוודא בפירוט מול ספר הלימוד.
- לורד שפטסברי פעל בעיקר מ־1833 ואילך (ועדת סדלר ב־1832 נוהלה בידי מייקל סדלר) – לוודא לפני הצגה.